

УДК 37 (05) (091) (477)

Большакова І. О.

НВК «Новопечерська школа», Київ

РОЗВИТОК МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

У статті проаналізовано загальні тенденції реформування змісту навчання в початковій школі другої половини ХХ ст. на Україні, зумовлені організаційними, політичними й економічними чинниками. Визначено та охарактеризовано три етапи розвитку міжпредметної інтеграції змісту початкового навчання досліджуваного періоду. Проаналізовано джерела виникнення ідеї на кожному етапі, нормативні документи, які регулювали організацію навчання, практичний досвід учителів. Виявлено прогресивні ідеї та можливості їх використання у сучасних умовах. У статті обґрунтовується важливість реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання в початковій школі на сучасному етапі, практична зорієнтованість даного підходу та роль у розвантаженні інваріантної складової змісту навчання в початковій школі.

Ключові слова: інтеграція, міжпредметна інтеграція, міжпредметні зв'язки, комплексне навчання, початкова школа.

Большакова И. А.

НВК «Новопечерская школа», Киев

РАЗВИТИЕ МЕЖПРЕДМЕТНОЙ ИНТЕГРАЦИИ СОДЕРЖАНИЯ ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ ст.

В статье проанализированы общие тенденции реформирования содержания обучения в начальной школе во второй половине ХХ в. на Украине, обусловленные организационными, политическими и экономическими факторами. Определены и охарактеризованы три этапа развития межпредметной интеграции содержания начального обучения исследуемого периода. Проанализированы источники возникновения идеи на каждом этапе, нормативные документы, регулирующие организацию обучения, практический опыт учителей. Выявлены прогрессивные идеи и возможности их использования в современных условиях. В статье обосновывается важность реализации межпредметной интеграции содержания обучения в начальной школе на современном этапе, практическая ориентированность данного подхода и роль в разгрузке инвариантной составляющей содержания обучения в начальной школе.

Ключевые слова: интеграция, межпредметная интеграция, межпредметные связи, комплексное обучение, начальная школа.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Реформування змісту освіти, і відповідно, змісту навчання, на думку О. Я. Савченко, є «традиційно актуальною і багатоплановою проблемою. Особливо загострюється інтерес до неї на зламі ідеологій, перегляді цінностей розвитку суспільства й окремої особи» [4, с. 2]. Прийняття нового закону «Про освіту» (05.09.2017) на законодавчому рівні закріплює процеси реформування освіти, зокрема початкової. Новий Стандарт початкової загальної освіти розроблено на засадах компетентісного та інтегрованого (інтегративного) підходів. Таким чином, реалізація міжпредметної інтеграції змісту навчання є актуальним питанням сьогодення, оскільки освітня модель, побудована на засадах інтеграції, сприяє створенню в учнів цілісної картини світу, формуванню міжпредметних та ключових (надпредметних) компетентностей, стимулює розвиток пізнавальних та творчих здібностей дітей, вирішує проблему інтелектуального перевантаження молодших школярів, тому що кількість навчальних предметів скорочується

за рахунок введення інтегрованих курсів, які базуються на знаннях декількох суміжних галузей науки. Ефективне створення та впровадження інтегрованого навчання в початковій школі залежить від розуміння науковцями та педагогами-практиками процесів інтеграції, які відбувалися у другій половині ХХ ст. Тому актуалізується потреба незаангажованого вивчення педагогічного досвіду.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Питання міжпредметної інтеграції в освіті висвітлювалися у працях Н. М. Бібік, М. Н. Борулави, О. Я. Данилюка, В. О. Науменко, О. Я. Савченко та інших. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття сутність інтеграції як засобу цілісного впливу на становлення особистості розкрито у працях О. П. Алексеєнко, С. У. Гончаренка, М. С. Вашуленка, В. І. Загвязінського, В. М. Тименка, С. І. Якименка. Зокрема було визначено її місце в освітньому процесі, охарактеризовано її форми і види. Інтеграцію як принцип і тенденцію у розвитку освіти розглядали І. Д. Бех, В. М. Максимова. Проте в Україні відсутні роботи, які б цілісно дослідили розвиток ідеї міжпредметної інтеграції змісту початкового навчання в історичній ретроспективі. Тому мета статті – визначити та охарактеризувати основні етапи розвитку міжпредметної інтеграції змісту початкової освіти другої половини ХХ століття.

Неодноразова модернізація початкової школи впродовж ХХ ст. на організаційному та змістовому рівнях по-різному вплинула на розвиток міжпредметної інтеграції навчання. На основі аналізу теоретичних джерел було виявлено особливості розвитку початкової школи, що обумовили зміни у змісті навчання. На основі вивчення теоретичних досліджень М. Н. Борулави, О. Я. Данилюк, А. А. Кендюхової, О. Я. Савченко було обґрунтовано критерії, які можуть бути покладені в основу визначення періодизації розвитку ідеї міжпредметної інтеграції змісту початкової освіти другої половини ХХ – початку ХХІ століття: організаційні; політичні, економічні, дидактичні. Поєднання цих критеріїв дозволили виявити такі етапи. I етап (XIX ст. – початок ХХ ст.) – реалізація принципу концентрації та комплексності (Україна у складі СРСР – система трудової школи початкової та середньої освіти). II етап (50-80-ті рр. ХХ ст.) – етап встановлення міжпредметних зв'язків у змісті навчання. (найповніше це було представлено у викладанні дисциплін природничо-математичного циклу середньої школи). III етап (середина 80-х рр. ХХ ст. – кінець ХХ ст.) – етап міжпредметної інтеграції знань з різних дисциплін, реалізація нововведень на всіх сходинках освіти, характеризується розробкою теоретичних засад інтеграції та створенням її нормативної бази.

Джерелом розвитку міжпредметної інтеграції змісту навчання у початковій школі *на першому етапі* була ідея комплексного навчання, що виникла в 20-х рр. ХХ ст., і мало міжпредметну основу. Воно було рекомендовано державними органами для широкого застосування; стало обов'язковим, регламентувалося державними нормативними документами, з ними пов'язувалося виконання певних завдань ідеологічної роботи в освіті. Основою організації навчання був єдиний навчальний план, на базі якого розроблялися диференційовані комплексні програми зрізних галузей наук, без виокремлення конкретних навчальних предметів. Навчальний зміст структурувався за блоками «природа» - «праця»- «суспільство» та враховував «місцевий компонент» (природні особливості та особливості суспільно-економічного розвитку конкретної місцевості) і потреби учнів. Стрижнем комплексних програм була праця. Незважаючи на те, що комплексне навчання впроваджувалося в українських школах всього декілька років, а тому існували проблеми його теоретичного осмислення, методичної розробленості та реалізації на практиці, воно стало джерелом розвитку ідеї міжпредметної інтеграції в освіті в теорії і на практиці. Комплексний підхід до вибору змісту навчання окреслив можливості формування цілісної системи знань, не прив'язаної до навчальних предметів. Пошуки подолання предметоцентричності в освіті – важливий напрям педагогічних пошуків останніх ста років.

Другий етап розвитку досліджуваного феномену характеризували політичні зміни в

СРСР на початку 50-х рр. XX ст., що вплинули на освітню політику держави та зумовили реформування школи у 50-60-х рр. На XX з'їзді КПРС М. С. Хрущовим було засуджено «культ особистості» Й. В. Сталіна (1956 р.). Розпочався період так званої «відлиги», який характеризувався економічними змінами (стрімкий розвиток промислового виробництва, підтримка державою розвитку сільського господарства, покращення матеріального стану населення, розвиток науки та впровадження нових технологій, освоєння космосу, збільшення масштабів будівництва тощо); політичними (критика «культу особи», послаблення ідеологічного тиску в суспільному житті); соціальними (феномен соціального оптимізму).

В освіті цей період характеризувався спробами повернути до життя ідеї «трудова школа» 20-х рр. та проголошенням нової освітньої парадигми – політехнічної школи. Для реалізації таких завдань у початковій школі було введено новий навчальний предмет «Ручна праця». У звіті Роменського районного педагогічного кабінету Сумської області за 1954–55 н.р. зазначалося, що в районі була організована робота з розгляду викладання навчального предмета «Ручна праця» та, зокрема, була підготовлена доповідь «Ручна праця для уроків пояснювального читання на матеріалі з географії та природознавства в 4 класі». [6, арк. 7]

У звіті Шалигінського райпедкабінету про роботу в 1954-55 н.р. [6, арк. 142] описано досвід проведення уроку з навчального предмету «Ручна праця» на тему «Ліплення грибів», вчителя початкової школи В. В. Шульц, на якому було запропоновано учням не лише виліпити вироби, а й познайомитися з грибами як природними об'єктами. Це приклад застосування міжпредметних зв'язків, які не називалися ні вчителем, ні методистами району, але впроваджувалися на уроках. [6, арк.145-146] Важливим етапом вивчення проблеми міжпредметних зв'язків стали дослідження, проведені в 50-і роки у НДІ педагогіки АПН РРФСР під керівництвом Б. Г. Ананьєва і Ш. І. Ганеліна. Розвиваючи принцип наступності, вони розкрили шляхи здійснення взаємозв'язків між основними поняттями суміжних наук.

Аналіз тем, над якими працювали вчителі в 1960-61 н.р. в школах міста Суми, виявив високу зацікавленість проблемою використання міжпредметних зв'язків на уроках. Учителі обрали наступні теми: про зв'язок уроків читання в 1-4 класах з історією (Волкова А. Г., школа № 3) [7, арк.4], зв'язок у викладанні між математикою і фізикою (Гайдабрус Т. П., школа № 4; Харченко Л. М., школа № 9; Гордієнко Т. Г., школа № 12) [7, арк. 13; арк.30], поєднання уроків мови та літератури (Подопрігора Н. М., школа № 9), зв'язок викладання фізкультури з анатомією і фізіологією людини (Кулініченко Б. А., школа № 9) [7, арк. 25].

Аналіз архівних документів дозволяє відзначити, що з шести тем лише одна присвячена початковій школі, решта – вивченню міжпредметних зв'язків в середній та старшій ланках. Таким чином, можна констатувати, що введення міжпредметних зв'язків спочатку відбувалося в старших класах, і тільки згодом у початковій школі.

З доповіді завідувача Миколаївського міськвн товариша Тарана на серпневій нараді вчителів м. Миколаєва (5 серпня 1960 року), який наголошував на «створенні умови для посилення практичної спрямованості знань учнів, для зміцнення зв'язку навчання з життям» [5, арк. 14] можна виокремити напрями впровадження ідей міжпредметної інтеграції у початковій школі: проведення екскурсій на виробництво, природу та написання творів за власними спостереженнями; робота із самообслуговування у школі, вдома та написання творів; поширення змісту задач даними з «життя»: «На уроках математики в початкових класах більше уваги стало приділятися змістом арифметичних задач. При їх складанні використовуються числові дані, здобуті школярами під час спостережень у класі, екскурсій або при виконанні різних трудових завдань, читанні газет. Так у школі № 2 м. Суми учні склали такі завдання: «Герой Соцпраці П. Н. Коврова від кожної корови надоїла по 8615 кг молока. Доглядає вона за 45 коровами. Скільки молока отримає вона від усіх корів?», «Одна тонна кукурудзи дає 118 кг крохмалю, 524 кг патоки, 22 кг глюкози, 27 кг масла, 191 кг кормів. Скільки крохмалю, патоки, глюкози, масла, кормів дадуть 12000 тон кукурудзи?» [5, арк. 14]; використання виробів на уроках читання й арифметики, зроблених дітьми на праці

та малюванні: «Кращі вчителі (авт. – додається список вчителів) на уроках читання і арифметики користуються дитячими роботами, аплікаціями, малюнками, різними виробами з дерева, лози, які виготовлені на уроках праці, малювання, на позакласних трудових заняттях [5, арк. 14].

Отже, реалізація міжпредметної інтеграції у цей період здійснювалася у формі міжпредметних зв'язків. На думку О. Я. Савченко, з 1955 по 1964 р. у змісті шкільної освіти відбулися значні зміни: було посилено увагу до трудового і політехнічного навчання, більш рівномірно розподілено час між гуманітарними і природничо-математичними дисциплінами, підвищилась роль естетичного циклу, введено інтегровані предмети і факультативи. Об'єктивно це було кроком уперед в удосконаленні змісту навчання. Однак на практиці нові ідеї втілювалися з великими труднощами і недоліками [4, с. 3].

У 50-60-ті роки ХХ століття про необхідність здійснення міжпредметних зв'язків висловлювалися Ш. І. Ганелін, С. Є. Драпкіна, Е. І. Моносзон, М. Н. Скаткін та інші. У Педагогічному словнику АПН Радянського союзу (1960) поняття «інтеграція» не розглядалося, визначалося лише поняття «міжпредметні зв'язки» як «узгодженість навчальних програм, обумовлених системою наук і дидактичними цілями». У статті словника зазначалося про велике значення міжпредметних зв'язків, які здійснюються у межах певного циклу навчальних дисциплін не лише одного класу (горизонтальні зв'язки), а також упродовж декількох навчальних років (вертикальні зв'язки) [3, с. 681]. У 60-і роки розгорнулися дослідження проблеми міжпредметних зв'язків з точки зору активізації пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання та підвищення його наукового рівня. Це поняття розглядалося в різних аспектах: як дидактичний засіб підвищення ефективності навчання; як умова розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів у навчальній діяльності; реалізації системності навчання; як засіб реалізації принципу науковості; як спосіб упровадження виховуючого і розвивального навчання; як окремих дидактичних принципів.

Таким чином, аналіз досвіду впровадження міжпредметних зв'язків на практиці та ґрунтовних праць досліджуваного другого періоду дозволяє визначити такі позитивні здобутки: міжпредметні зв'язки сприяють підвищенню наукового рівня навчання; вони знайомлять учнів із цілісною системою наукового знання, сприяють формуванню цілісної картини світу, навчають школярів системно мислити; забезпечують системність в організації предметного навчання, спонукають учителя до самоосвіти, творчості та взаємодії з іншими вчителями-предметниками. Як зазначає О. Я. Савченко, істотні зміни в розробці навчальних планів і програм відбулися в 1966–1967 рр. згідно з постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи подальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи» (1966). Міністерство освіти уперше запровадило типовий навчальний план і типові навчальні предмети. [4, с. 3] Реалізація міжпредметної інтеграції в цей період здійснювалася у формі міжпредметних зв'язків. Як показує аналіз наукових досліджень (П. Р. Атутов, Г. В. Воробйов, І. Д. Зверев та ін.) визначеного нами другого періоду, проблема міжпредметних зв'язків розглядалася переважно на матеріалі дисциплін, що вивчаються у середніх та старших класах, професійно-технічних училищах. Незначна кількість робіт (Г. І. Вергелес, Н. М. Дружиніна, Т. Г. Рамзаєва, С. В. Тадіян та ін.) присвячена дослідженню міжпредметних зв'язків у початковій ланці освіти. Вони стосувалися розкриття розвивального аспекту, шляхів формування спільних для низки навчальних предметів способів дій (Б. Г. Ананьєв, Є. М. Кабанова-Меллер, Г. О. Люблінська, Н. О. Менчинська та ін.), міжпредметних умінь (І. Я. Лернер, Н. А. Лошкарьова, В. М. Максимова та ін.). Для 70-80 рр. характерними стали дослідження щодо уточнення змісту понять «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція». З цього приводу Н. В. Лесняк зазначає, що «якщо раніше терміни «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція навчального матеріалу» вживалися як синоніми, то у цей період намітилася їх диференціація.

Третій етап розвитку досліджуваної проблеми характеризується появою низки ґрунтовних досліджень та методичних розробок. Аналіз досліджень І. Д. Зверева, В. М. Коротова, В. М. Максимової, Е. І. Монозона, М. Н. Скаткіна дозволили виявити різні аспекти розуміння міжпредметних зв'язків: як умова реалізації цілісності педагогічного процесу, як засіб системного структурованого підходу до предметної організації навчання.

Слід зазначити, що більшістю педагогів міжпредметність визначалася як дидактичний принцип, це, за переконанням А. А. Кендюхової, «породило протиріччя між формою (міжпредметні зв'язки) і новим змістом (принцип дидактики), що закономірно призвело до зміни форми: перше поступилося місцем поняттю інтеграція» [1, с. 44]. Характеризуючи міжпредметні зв'язки з точки зору їх впливу на формування світоглядних уявлень школярів, В. М. Максимова зазначала, що вони розкривають головні ідеї та поняття, які «наче підносяться над конкретно-предметними знаннями». Наукові знання про природу стають частиною світогляду на основі основоположних комуністичних та загальнонаукових ідей [1, с. 4]. З 1981/82 р. було введено програми, які спрямовували навчання на підготовку випускників до праці і мали спеціальний розділ «Міжпредметні зв'язки». На думку В. М. Максимової, він орієнтував учителів на зв'язок нових навчальних тем з опорними, необхідними для розкриття головних ідей та понять предмета знаннями з раніше вивчених курсів [1, с. 5–6]. З 80-х років ХХ століття в педагогіці починає активно застосовуватися поняття «міжпредметна інтеграція змісту навчання». Так, у 1977 році з'являється наукова праця І. Д. Зверева «Взаємозв'язок навчальних предметів», у 1981 – спільне дослідження І. Д. Зверева та В. М. Максимової «Міжпредметні зв'язки у сучасній школі» тощо.

У 1984 році було прийнято «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи», центральною ідеєю якої була проблема оновлення змісту освіти. Проте у зв'язку із загальною перебудовою, що почалася в країні, з 1985 р. на перший план почали висуватися інші соціально-економічні і політичні питання. Взятий новим керівництвом СРСР курс на проведення перетворень в економіці, соціальній сфері, внутрішньополітичних і міжнародних стосунках, на розвиток демократії з широкою гласністю, створення правової держави стали іменувати «перебудовою». У результаті складних і гострих сплетень політичної боротьби, спаду виробництва, погіршення матеріального стану населення, загострення національних взаємин послідували зміни і в освіті. З набуттям незалежності України (1991 р.) модернізація освіти стала пріоритетною. Закон України «Про освіту» (1991), Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1993), Національна доктрина розвитку освіти України (2002) поставили завдання забезпечити українську спрямованість освіти. Для молодших школярів було розроблено інтегрований курс «Народознавство», вивчаючи який діти знайомилися з традиціями українського народу, його культурою та побутом. У цей період разом із застосуванням міжпредметних зв'язків на уроках в межах одного предмету набувають поширення інтегровані та бінарні уроки як «короткотривалі» форми реалізації міжпредметної інтеграції навчання. Відмінність інтегрованого уроку від традиційного полягала в тому, що предметом вивчення (аналізу) на такому уроці виступали багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких містилася в різних навчальних дисциплінах; організовувався різнобічний розгляд цих об'єктів; уроки мали особливу структуру та підходи до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Ідея міжпредметної інтеграції змісту навчання молодших школярів втілювалася в життя створенням навчальних підручників, інтегрованих курсів для початкової школи, а саме «Природознавство» (авт. Н. Бібик, Н. Коваль), «Я і Україна» (авт. Н. Бібик, Н. Коваль); «Програма інтегрованого курсу з математики, читання, Я і Україна, основ здоров'я для 1 класу», (авт. М. Вашуленко, Н. Бібик, Л. Кочина, Н. Коваль); «Розвиток продуктивного мислення учнів 1-4 класів» (авт. О. Гісь); «Абетка харчування» (авт. О. Ващенко, С. Свириденко, О. Чорновіл) тощо. На засадах міжпредметної інтеграції будувався і особистісно-розвивальний зміст інтегрованих підручників для початкової школи таких, як:

«Горішок» (авт. Н. Бібік, М. Вашуленко, Л. Кочина); «Довкілля» (авт. К. Гуз, В. Ільченко, С. Собакар), «Буквар» (авт. М. Чорна, Д. Грабарь (Львів.1994р.); «Я і Україна» (авт. Н. Бібік, Н. Коваль); «Художня праця» (авт. В. Тименко). З позицій інтегрованого підходу розроблено освітню галузь «Мистецтво» (авт. О. Костюк, Л. Левчук, Л. Масол, О. Рудницька), навчальний предмет – «Основи здоров'я» (авт. І. Бех, Т. Воронцова, В. Пономаренко, С. Страшко, О. Ващенко, Т. Бойченко, О. Савченко та інші) тощо.

У 90-х рр. питання міжпредметної інтеграції в початковій школі України пов'язують з цілеспрямованим розвитком учня, усвідомленням ним свого місця в світі, формуванням навичок та вмінь дослідника; з оновленням змісту освіти за рахунок включення в навчальний план інтегрованих курсів різного змісту та синтезу інтегративного простору навчання; із переважанням інтегрованих курсів; із саморозвитком і вдосконаленням педагогів щодо викладання навчальних дисциплін. Детальне дослідження міжпредметної інтеграції ученими дозволило виявити низку труднощів її організації, що гальмувало розповсюдження цієї прогресивної ідеї: обмеження часу на організацію інтегративного навчання, необхідність зміни умов навчального плану, необхідність навчання кваліфікованих спеціалістів та інше.

ВИСНОВКИ. Посилення інтересу держави до інтеграції в освіті викликано необхідністю наближення школи до життя, розв'язування задач з виховання підростаючого покоління, здатного до розв'язання проблем міжпредметного змісту та формування в дітей цілісної картини світу. У другій половині ХХ століття виникли нові форми міжпредметної інтеграції на рівні уроку – урок з міжпредметними зв'язками, інтегровані та бінарні уроки, на рівні навчальних дисциплін – інтегровані курси, на рівні засобів навчання – посібники та підручники інтегрованого змісту. Процес розвитку міжпредметної інтеграції змісту навчання відбувався неоднорідно: можна визначити періоди підвищення педагогічної спільноти до даного питання та періоди ослаблення інтересу. Розгортання впровадження в практику та теоретичного осмислення інтеграції в освіті було спричинене соціально-політичними й економічними змінами у державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кендюхова А. А. Інтеграційні процеси в системі післядипломної педагогічної освіти / А. А. Кендюхова // Імідж сучасного педагога. – 2003. – № 9. – С.20–22.
2. Максимова В. Н. Межпредметные связи и совершенствования процесса обучения : кн. для учителя / В. Н. Максимова. – М. : Просвещение, 1984. – 143 с.
3. Педагогический словарь / И.А Каировглав, ред. Н. К. Гончаров, Н. Д. Казьмин и др. – М. : Издательство Академии педагогических наук, 1960. – Т. 1. – 774 с.
4. Савченко О. Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть / О. Я. Савченко // Шлях освіти. – 2000 – № 3. – С. 2–6
5. ДАМО, ф. Р-91, оп. 2, Спр. 6. Доклад заведуючого Николаевского горно т. Тарана на августовском совещании учителей г. Николаева (5 августа 1960 г.), 56 арк.
6. ДАСО ф. Р – 4114 оп. 1., Спр. 473 Протоколи педагогічних рад з 1.09.1960 – 1.06.1961 – 63 арк.
7. ДАСО ф. Р – 3418 Сумской областной институт усовершенствования учителей. Сумской областной отдел народного образования оп.1, Д 57 Министерство просвещения УССР. Сумской областной институт усовершенствования учителей. Отчеты о работе районных педагогических кабинетов за 1954/55 уч.г. начато 13.06.55 г. – окончено 4.07.55 г. – 227 арк.
8. ДАСО ф. Р – 3418 Сумской областной институт усовершенствования учителей. Сумской областной отдел народного образования оп.1, Спр. 57 Звіт Роменського районного педагогічного кабінету за 1954-55 н.р. почато 13.06.55 – закінчено 4.07.55 рр. – 227 арк.

Bolshakova I.

NNK Novopecherskaya School, Kyiv

DEVELOPMENT OF CROSS-DISCIPLINARY INTEGRATION OF CONTENT OF TEACHING OF PRIMARY SCHOOL IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY

The article analyzes the general tendencies of reforming the content of study in Ukraine that were made in Primary school in the second half of the twentieth century. The reform is caused by organizational, political and economic factors. Three stages in the cross-disciplinary and integration development of the content are defined and characterized. The progress of the idea at each stage, the state documents regulating the organization of training, practical experience of teachers were analyzed. The progressive ideas and possibilities of their use in modern conditions are revealed. The article substantiates the importance of implementing the cross-disciplinary integration of the content and its instruction in the Primary school at the present stage. The article points out the importance of practical orientation of this approach and mentions the unloading role of the invariant component of teaching at modern Primary school.

Key words: integration, cross-disciplinary integration, cross-disciplinary connections, complex training, primary school.

REFERENCES

1. Kendyukhova A.A. (2003), "Integration processes in the system of postgraduate pedagogical education", *Imidzh suchasnoho pedahoha*, Iss. 9, pp. 20–22. [in Ukrainian]
2. Maksymova, V.N. (1984), *Mizhpredmetni zvyazky ta vdoskonalennya protsesu navchannya*, Prosveshchenye, Moscow, Russia. [in Russian]
3. Kaiirovglav, I.A., Goncharov, N.K. and Kazmin, N.D. (1960), *Pedahohichnyy slovnyk* Izdatelstvo Akademiyi pedahohichnykh nauk, Moscow, Russia. [in Russian]
4. Savchenko, O.Y. (2000), "The content of school education at the turn of the century", *Shlyakh osvity*, pp. 2–6. [in Ukrainian]
5. DAMO, f. R-91, op. 2, Spr. 6. Dopovid zaviduvacha Nykolaevskoho horonoTarana na avhustovskom soveshchanny uchyteley h. Nykolaeva (5-avhusta 1960 h.), 56 ark. [in Russian]
6. DASO f. R - 4114 op. 1. Spr. 473 Protokoly pedahohichnykh rad z 1.09.1960 -1.06.1961 - 63 ark. [in Ukrainian]
7. DASO f. R - 3418 Sumskoyi oblastnoyi instytutu udoskonalennya uchyteliv. Sumskoyi oblasnoyi viddilennya narodnoho osvity op.1, D 57 Ministerstvo prosvitnytstva USSR. Sumskoyi oblastnoyi instytutu udoskonalennya uchyteliv. Otchety o rabote rayonnykh pedahohycheskykh kabynetov za 1954/55 uch.h. pochato 13.06.55 h. – zakincheno 4.07.55 r. – 227 ark. [in Russian]
8. DASO f. R – 3418 Sumskoy oblastnoy institut usovershenstvovaniya uchiteley. Sumskoy oblastnoy otdel narodnogo obrazovaniya op.1, Spr. 57 Zvit Romens'kogo rayonnogo pedagogichnogo kabinetu za 1954-55 n.r. pochato 13.06.55 – zakincheno 4.07.55 rr. – 227 ark. [in Russian]

Большакова Инна Олексіївна

методист НБК «Новопечерська школа»,
вул. Драгомирова, 9 - Б,
м. Київ, Україна, 01103.
Тел. +38(050) 5466015
E-mail: ibolshakova@i.ua

Bolshakova Inna Oleksiyvna

methodist
NNK Novopecherskaya School,
st. Dragomirova, 9 - B
Kyiv, Ukraine, 01103.
Tel. +38 (050) 5466015
E-mail: ibolshakova@i.ua

Стаття надійшла 16.09.2017